

HALLINTOVALIOKUNNAN LAUSUNTO 7/2000 vp

Hallituksen esitys laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräiksi niihin liittyviksi laeiksi

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 9 päivänä marraskuuta 1999 lähettäessään hallituksen esityksen laeiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä sosiaalihuoltolain muuttamisesta ja eräiksi niihin liittyviksi laeiksi (HE 137/1999 vp) valmis-televasti käsiteltäväksi sosiaali- ja terveysvaliokuntaan samalla määrännyt, että hallintovaliokunnan on annettava asiasta lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- neuvotteleva virkamies Riitta-Maija Joutimäki ja vanhempi hallitussihteeri Pia-Liisa Heiliö, sosiaali- ja terveysministeriö

- lainsäädäntöneuvos Anna-Riitta Wallin, oikeusministeriö
- tietosuojavaltuutettu Reijo Aarnio
- sosiaalineuvoja Riitta Uronen, Hämeenlinnan kaupungin perusturvakeskus
- työttömien asiamies Henrik Aronkoski, Hämeenlinnan kaupunki
- toiminnanjohtaja Leif Rönnerberg, Sosiaali- ja terveysturvan Keskusliitto ry
- professori Timo Konstari
- professori Olli Mäenpää
- professori Kaarlo Tuori.

Lisäksi Suomen Pankkiyhdistys, Vanhustyön Keskusliitto - Centralförbundet för de gamlas väl ry ja Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry ovat antaneet kirjalliset lausunnot.

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Laki sisältäisi sosiaalihuollon asiakkaan osallistumiseen, kohteluun ja oikeusturvaan liittyvät keskeiset oikeudelliset periaatteet. Laki koskisi asiakkaan asemaa ja oikeuksia sekä viranomaisen että yksityisen järjestämässä sosiaalihuollossa. Velvollisuudesta sosiaalihuollon järjestä-

miseen ja osoittaa siihen voimavaroja on säädetty erikseen.

Lailla selkiinnyttäisiin asiakkaan ja sosiaalihuollon henkilöstön vuorovaikutusta ja yhteistyötä. Sosiaalihuollon järjestämisen olisi perustuttava viranomaisen tekemään päätökseen tai yksityistä sosiaalihuoltoa järjestettäessä sosiaalihuollon toteuttajan ja asiakkaan väliseen sopi-

mukseen. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa olisi yhteisymmärryksessä asiakkaan tai hänen edustajansa kanssa laadittava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma.

Asiakkaan tiedonsaanti- ja itsemääräämisoikeuden korostaminen lisäisivät asiakaslähtöisyyttä sosiaalihuollossa. Sosiaalihuollossa työskentelevän henkilöstön toiminta- ja ajattelutavan perustana tulisi ensisijassa olla asiakkaan tarpeet, toiveet ja odotukset sellaisina kuin hän ne ilmaisee. Tavoitteena olisi palveleminen ensisijaisesti asiakkaan esille tuomien lähtökohtien mukaan eikä auttajan tai organisaation sanelemista tarpeista. Paljon hoivaa ja huolenpitoa tarvitsevien vanhusten, kehitysvammaisten ja alaikäisten asemaan ja oikeuksiin olisi kiinnitettävä erityistä huomiota.

Esityksessä ehdotetaan, että kohteluunsa tyytymätön sosiaalihuollon asiakas voi tehdä muutuksen sosiaalihuollon toimintayksikön vastuhenkilölle tai sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle. Lisäksi asiakas voisi edelleen turvautua jo nykyisin käytettävissä oleviin oikeus- suojaakeinoihin.

Kuntiin ehdotetaan nimettäväksi sosiaaliasiamies, jonka tehtävät olisivat neuvoa-antavia ja tiedottavia. Sosiaaliasiamiehen tehtävät voitaisiin antaa kunnan palveluksessa jo olevalle henkilölle. Lisäksi kahdella tai useammalla kunnalla voisi olla yhteinen sosiaaliasiamies.

Esityksessä on myös salassapitoa ja salassa pidettävien tietojen luovuttamista koskevat

säännökset. Pääsäännön mukaan salassapidettävästä asiakirjasta saisi antaa tietoja vain asiakkaan nimenomaisella suostumuksella tai niin kuin laissa erikseen säädetään. Salassa pidettäviä tietoja voidaan kuitenkin joutua antamaan, vaikka suostumusta ei olisi saatavissa tai vaikka asiakas nimenomaisesti kieltäisi luovuttamisen. Esityksessä selkiinnytetäisiin niitä tilanteita, joissa sosiaalihuollon viranomaisilla on oikeus saada ja luovuttaa salassa pidettäviä tietoja virka-aputilanteissa ja yhteistyötilanteissa. Salassapitoa koskevat säännökset liittyvät viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin.

Sosiaalihuoltolakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että jokaisen kunnan käytettävissä tulisi olla sellaisen asiakastyöhön osallistuvan viranhaltijan palveluja, jolla on sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus.

Lakiehdotukseen sisältyy myös seurannaismuutoksia päihdehuoltolakiin, toimeentulotuesta annettuun lakiin, yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annettuun lakiin ja kehitysvammaisten erityishuollosta annettuun lakiin sekä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin ja lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annettuun lakiin.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan samaan aikaan kuin viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettu laki eli 1 päivänä joulukuuta 1999.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Yleisperustelut

Yleistä

Sosiaalihuollon asiakkaan asemaa ja oikeuksia koskevan lakiehdotuksen tavoitteena on sosiaalihuollon asiakkaan aseman vahvistaminen sekä asiakkaan itsemääräämisoikeuden ja itsehallinnan korostaminen sosiaalihuollon eri toimintamuodoissa. Tässä mielessä lakiehdotus sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista on sosiaalihuollon yleislaki.

Hallintovaliokunnan toimialan kannalta keskeisimpiä ovat esitykseen sisältyvät asiakkaan tietojensaantia, asiakirjojen salassapitoa ja salassapidettävien tietojen luovuttamista koskevat säännökset. Näistä seikoista säädetään myös yleislainsäädännössä, laissa viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999), henkilötietolaissa (523/1999) ja hallintomenettelylaissa (598/1982). Valiokunta on lisäksi arvioinut hallituksen esitykseen sisältyviä ehdotuksia laajemminkin, lähinnä hyvän hallinnon näkökulmasta.

Perustuslakivaliokunnan tavoin (PeVL 7/2000 vp) hallintovaliokunta kiinnittää huomiota esityksen eräiltä osin lakitekniiseen viimeistelemättömyyteen, joka ilmenee esimerkiksi joissakin lainkohdissa päällekkäisenä sääntelynä.

Esityksen suhteesta lakiin viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja henkilötietolakiin

Joulukuun 1 päivänä 1999 on tullut voimaan julkisuus- ja salassapitolainsäädännön kokonaisuudistus, jolla on yhtenäistetty ja selkeytetty salassapidon sääntelyä keskittämällä salassapitosäännökset uuteen julkisuuslakiin. Kokonaisuudistuksen hyväksymisen yhteydessä eduskunta edellytti hallituksen huolehtivan siitä, että tulevaisuudessa suhtaudutaan pidättyvästi viranomaisten tietojen salassapitoa koskevien säännösten sijoittamiseen erityislainsäädäntöön (HaVM 31/1998 vp).

Julkisuusperiaatteen mukainen tiedonsaanti-oikeus on perusoikeus, jota voidaan rajoittaa vain välttämättömistä syistä lailla. Tätä perusoikeutta rajoittavista perusteista on vaikea saada käsitystä, jos salassapitosäännökset ovat hajallaan eri hallinnonalojen lainsäädännössä. Valiokunnan käsityksen mukaan on muutoinkin mahdotonta, että kunkin hallinnonalan lainsäädäntöön kootaan yleisen hallinto-oikeudellisen lainsäädännön aineellinen sisältö. Tämänkin vuoksi on käytettävä olemassa olevaan yleislainsäädäntöön kohdistuvaa viittaussääntelyä.

Valiokunta pitää asianmukaisena erityislainsäädännössä tapahtuvaa sääntelyä, jos sille on lainsäädännön sisältöön liittyviä perusteita. Esimerkiksi voi olla kysymys julkisuuslakia täydentävästä sääntelystä. Ensisijaisesti tällöinkin olisi arvioitava tilannetta yleisen julkisuuslainsäädännön muuttamisen näkökulmasta. Yleinen julkisuuslaki on laaja ja monitahoinen kokonaisuus. Erityissääntelyyn liittyy tästäkin syystä sääntelyn täsmällisyyteen liittyviä erityisvaatimuksia, jottei yleis- ja erityislainsäädännön suhde, ja siten lainsäädännön sisältö, jää epäselväksi.

Valiokunta pitää sinänsä hyvänä pyrkimystä siihen, että sosiaalihuollon yksityiset ammatin-

harjoittajat ja palvelutuottajat sekä myös sosiaalihuollon asiakkaat voisivat ilman oikeudellista asiantuntemusta itse hahmottaa sosiaalihuollon asiakkaan asemaa koskevan lainsäädännön keskeiset periaatteet ja säännösten kokonaisuuden. Julkisuutta ja salassapitoa koskevien säännösten osalta tätä ei muun ohella edellä lausuttu huomioon ottaen voida pitää kuitenkaan määräävänä perusteena sääntelytavan valinnalle. Sääntelykokonaisuuden täsmällisen sisällön tunteminen edellyttää sekä yleis- että erityissääntelyn hallitsemista. On selvää, että sosiaalihuollon asiakkaan asemaa koskevan sääntelyn omaksumista ja soveltamista on pyrittävä ohjaamaan informaatio-ohjauksen keinoin, laatimalla oppaita ja järjestämällä koulutustilaisuuksia.

Julkisuuslaki ja henkilötietolaki informaatio-oikeuden ydinalueeseen kuuluvina ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa. Ehdotetun asiakaslain suhde hallituksen esityksessä ei ole kaikilta osin selvä myöskään henkilötietolakiin nähden. Tämän vuoksi edellä esitetyt näkökohdat on myös henkilötietojen käsittelyä koskevien säännösten osalta otettu huomioon tarpeellisilta osin valiokunnan esittämässä pykälämuutoksissa.

Hyvän hallinnon takeista

Lakia sosiaalihuollon asemasta ja oikeuksista on tarkoitus soveltaa pääsääntöisesti myös yksityisen tuottamassa sosiaalihuollossa. Hallintovaliokunta on tämän vuoksi pyrkinyt arvioimaan hyvän hallinnon takeita varmistavien yleislakien, jotka sääntelevät julkisuuden ja salassapidon lisäksi muun muassa hallintomenettelyä ja muutoksenhakua, saattamista sovellettaviksi tällaisessa toiminnassa. Hallintovaliokunta esittääkin yksityiskohtaisissa perusteluissa asiakokonaisuuteen liittyviä pykäläkohtaisia muutoksia ehdotettuun lakiin. Tämän lisäksi valiokunta esittää lain 2 §:n 3 momenttiin otettavaksi yleissäännöksen, jolla keskeisten hallinto-oikeudellisten lakien soveltaminen ulotetaan myös yksityisen tuottamaan sosiaalihuoltoon. Pykäläkohtaisista muutosesityksistä johtuen 2 §:n 3 momentin luetteloon ei ole otettu julkisuuslakia eikä henkilötietolakia.

Lisäksi valiokunta on tarkastellut esitystä laajemminkin hyvän hallinnon näkökulmasta.

Yksityiskohtaiset perustelut

1. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista

Hyvän hallinnon takeiden turvaaminen lailla

2 §. Lain soveltamisala ja suhde muuhun lainsäädäntöön. Lakiehdotuksen 2 §:n 1 momentin mukaan lakia sovelletaan sekä viranomaisen että yksityisen järjestämään sosiaalihuoltoon, jollei tässä tai muussa laissa toisin säädetä.

Lakiehdotuksen yksityiskohtaisten perustelujen mukaan viranomaisen järjestämällä sosiaalihuollolla tarkoitetaan valtion, kunnan tai kuntayhtymän järjestämää sosiaalihuoltoa. Lakiehdotuksen perustelujen mukaan julkisen yhteisön toimeksiannosta järjestettävä sosiaalihuolto, esimerkiksi ostopalvelusopimuksen perusteella, katsotaan viranomaisen järjestämäksi sosiaalihuolloksi. Edelleen perustelujen mukana yksityisesti järjestettyä sosiaalihuoltoa on puhtaasti yksityisen asiakkaan ja yksityisen sosiaalihuollon toteuttajan väliseen sopimukseen perustuvat sosiaalihuollon toiminnot.

Lakiehdotuksen 3 §:n mukaan sosiaalihuollolla tarkoitetaan sosiaalihuoltolain (710/1982) 17 §:ssä mainittuja "sosiaalipalveluja, tukitoimia, toimeentulotukea, elatustukea sekä mainittuihin palveluihin ja etuuksiin liittyviä toimenpiteitä, joiden tarkoituksena on edistää ja ylläpitää yksityisen henkilön tai perheen sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä". Lakiehdotuksen yksityiskohtaisten perustelujen mukaan sosiaalipalveluita olisivat myös sosiaalihuoltolain 17 §:n 2 momentissa tarkoitettujen lasten päivähoito ja muut sosiaalitoimen erityispalvelut, kuten lastensuojelu, vammaispalvelut, kehitysvammaisten erityishuolto ja päihdehuolto.

Sosiaalihuoltolain 17 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettujen sosiaalihuollon ja siihen liittyvien sosiaalitoimen erityispalvelujen osalta velvollisuus palvelun järjestämiseen kuuluu kunnalle. Kuntalain (365/1995) mukaisesti kunta hoitaa

sille laissa säädetyt tehtävät itse tai yhteistoiminnassa muiden kuntien kanssa. Sosiaali- ja terveydenhuollon suunnittelusta ja valtionosuudesta annetun lain (733/1992) 4 §:n mukaan tehtävien hoidon edellyttämiä palveluja kunta voi myös hankkia muilta palveluntuottajilta. Hankittaessa palveluja yksityiseltä palvelun tuottajalta on varmistuttava siitä, että ne vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään kunnalliselta toiminnalta.

Yksityisiin sosiaalipalveluntuottajiin sovelletaan lakia yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta (603/1996). Tuossa laissa ei ole säännöksiä siitä, onko yksityisellä sosiaalipalveluntuottajalla mahdollisuus samankaltaisten hallintopäätösten tekemiseen kuin viranomaisella.

Mainitussa laissa ei myöskään ole säännöksiä siitä, mitä muuta lainsäädäntöä sovelletaan yksityiseen sosiaalipalveluntuottajaan, kun tällainen tuottaja huolehtii esimerkiksi lastensuojelulaisissa (683/1983) säädetyistä tehtävistä. Näin ollen tuossa laissa ei ole myöskään säännöksiä keskeisen hallinto-oikeudellisen sääntelyn soveltamisesta yksityisten palveluntuottajien toimintaan, kun he julkista tehtävää toteuttaessaan käyttävät julkista valtaa.

Lastensuojelulain 29 §:n mukaan lastensuojelulaitoksia, joissa voidaan järjestää lapsen sijaishuoltoa ja laitoshuoltoa tukitoimena, ovat lastenkodit, nuorisokodit ja koulukodit sekä muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset. Yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain 5 §:n 4 momentin mukaan yksityisen lastensuojelulaitoksen tarvitsemasta luvasta on voimassa, mitä lastensuojelulain 33 §:ssä säädetään. Viitatus lainkohdan mukaan yksityisen lastensuojelulaitoksen perustamiseen, laajentamiseen ja toiminnan olennaiseen muuttamiseen antaa luvan lääninhallitus. Lain 43 §:n mukaan sosiaalilautakunta voi järjestää sijaishuollon lastensuojelujärjestön tai muun sosiaalihuollon palveluja antavan yhteisön avustuksella.

Lastensuojelulain 25 §:n mukaan sosiaalilautakunta tai lastensuojelulaitoksen johtaja voisivat siten kuin asetuksella tarkemmin säädetään, rajoittaa sijaishuollossa olevan lapsen oikeuttavata vanhempiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä sekä pitää heihin yhteyttä. Lastensuo-

jelulain 32 §:n mukaan lapselle voidaan asettaa määrääjäksi kielto poistua laitoksen alueelta tai hänen oleskeluaan ja liikkumistaan voidaan muutoin rajoittaa asetuksella tarkemmin säädetävällä tavalla ja lainkohdassa tarkemmin mainituin edellytyksin. Lapsi voidaan myös eristää laitoksen muista lapsista enintään 48 tunniksi.

Lastensuojelulain 35 §:n mukaan muutoksenhausta tässä laissa tarkoitetuista asioista on soveltuvin osin voimassa, mitä sosiaalihuoltolain 7 luvussa säädetään. Lastensuojelulain 36 §:ssä määritellään tarkemmin henkilöpiiri, jolla on oikeus valittaa säännöksessä mainituista päätöksistä. Lain 37 §:n 2 momentin mukaan muuhun kuin "perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua" koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla.

Voimassa olevien säännösten perusteella jää epäselväksi esimerkiksi se, voidaanko lastensuojelulain 25 ja 32 §:n mukaisista toimista päättää yksityisessä lastensuojelulaitoksessa ja kuka tällaisen päätöksen on oikeutettu tekemään. Epäselvää on myös, voidaanko lain 25 ja 32 §:n mukaisista viranhaltijapäätöksistä valittaa.

Hallintolainkäyttölain (586/1996) 10 §:n mukaisesti yksityisen hoitokodin tai laitoksen johtajan tai muun vastuuhenkilön valituskelpoisesta hallintopäätöksestä ei voida valittaa, ellei valitusmahdollisuudesta säädetä laissa erikseen. Oikeusturvan kannalta on tärkeää huomata, ettei pakote- tai rajoitustoimen kohteena olevalla ole valiokunnan käsityksen mukaan oikeutta hakea muutosta hänen oikeuttaan tai velvollisuuttaan koskevaan päätökseen pelkästään perustuslain säännösten soveltamisen ja tulkinnan kautta, vaan että muutoksenhausta on säädettävä lailla.

Ehdotetun sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annettavan lain 8 §:n 2 momentin mukaan asiakkaan tahdosta riippumattomista toimenpiteistä sekä asiakkaan hoitoon tai huoltoon liittyvistä pakotteista ja rajoituksista sosiaalihuollossa on voimassa, mitä niistä erikseen säädetään. Lakiehdotuksen yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että "erityislainsäädännössä säännellään edellytyksistä, määräajoista, oikeusturvakeinoista ja viranomaisen päätöksentekomenettelyistä näissä tilanteissa".

Valiokunta toteaa saadun selvityksen ja edellä olevan tarkastelun perusteella, että lakiehdotuksen 8 §:n 2 momentissa viitattu sääntely ei välttämättä täytä kaikilta osin perustuslain edellyttämiä oikeusturvatakeita, mitä tulee keskeisen hallinto-oikeudellisen lainsäädännön soveltamiseen yksityisessä laitoksessa. Erityisesti muutoksenhakumahdollisuuksien sääntelyyn ei ole kiinnitetty riittävää huomiota. Lakiehdotuksen mukainen mahdollisuus tehdä muistutus ei korvaa säätelyvajetta silloin, kun kysymyksessä on yksityisen oikeutta, etua tai velvollisuutta koskeva päätös.

Hallintomenettelylain sääntelytavasta johtuu, että hallintomenettelylaki ei tule automaattisesti sovellettavaksi julkista tehtävää hoitavassa yksityisessä yhteisössä. Valiokunta katsoo perustuslain 21 §:n säännösten hyvän hallinnon turvaamisesta lailla edellyttävän, että muun muassa hallintomenettelylain säännösten soveltaminen ulotetaan myös yksityisiin sosiaalipalvelujen tuottajiin säätämällä siitä sosiaalihuollon asiakkaan asemaa ja oikeuksia koskevassa laissa.

Hallintovaliokunta esittää hyvän hallinnon taakkeiden turvaamiseksi lailla, että lakiehdotuksen 2 §:ään otetaan uusi 3 momentti. Samalla valiokunta katsoo, että erikseen on tarpeen sääntelyn selkeyden lisäämiseksi valmistella sosiaalihuollon erityislainsäädäntöön säännösheidotukset, joilla "räätälöidysti" voidaan ottaa huomioon yleinen hallinto-oikeudellinen lainsäädäntö.

2 §

Lain soveltamisala ja suhde muuhun lainsäädäntöön

(1 ja 2 mom. kuten HE)

Käytettäessä julkista valtaa sosiaalihuollossa tai hoidettaessa sosiaalihuollossa muutoin julkisia tehtäviä noudatetaan, ellei laissa toisin säädetä, mitä hallintomenettelylaissa (598/1982), tiedoksiannosta hallintoasioissa annetussa laissa (232/1966), kielilaissa (148/1922) ja hallintolainkäyttölaiissa (586/1996) säädetään. (Uusi 3 mom.)

Asiakkaan oikeudet ja velvollisuudet

8 §. *Itsemääräämisoikeus ja osallistuminen.* 9 §. *Itsemääräämisoikeus erityistilanteissa.* Lakiehdotuksen 8 §:ssä ovat säännökset asiakkaan osallistumisesta ja 9 §:ssä asiakkaan edustajan tai läheisen kuulemisesta asiakkaan tahdon selvittämiseksi. Ehdotetun kuulemismenettelyn ja hallintomenettelylaisa tarkoitettun asianosaisen kuulemisen välinen suhde jää esityksessä epäselväksi. Ongelmia aiheuttaa erityisesti se, että 9 §:n 1 momentissa asetetaan velvoite kuulla asiakkaan laillista edustajaa "muulloinkin, jos siihen on perusteltua syytä" ja että 11 §:n 1 momentissa viitataan julkisuuslain asianosaisjulkisuutta koskeviin 11 §:n 2 momentin säännöksiin.

Sääntelyn selkeyttämiseksi valiokunta esittää, että 8 §:ään lisätään uusi 3 momentti, joka sisältää viittaussäännökset hallintomenettelylakiin. Tällöin hallituksen esityksen 8 §:n 3 momentti siirtyisi 4 momentiksi. Lisäksi valiokunta ehdottaa 9 §:n muotoilemista uudelleen niin, että siitä selvästi ilmenee asiakkaan tahdon selvittämistarkoituksessa tapahtuvan kommunikoinnin suhde hallintomenettelylain 15 §:ssä tarkoitettuun asianosaisen kuulemiseen.

Lakiehdotuksen 9 §:n 2 momentin mukaan asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu. Säännös koskee kaikkea päätöksentekoa, ei ainoastaan lakiehdotuksen 9 §:n 1 momentissa tarkoitettuja henkilöitä koskevia päätöksiä. Koska 9 § koskee itsemääräämisoikeutta erityistilanteissa, valiokunta esittää lakiehdotuksen 9 §:n 2 momentin säännöksen sijoittamista itsemääräämisoikeutta ja osallistumista yleisesti koskevan 8 §:n 2 momentin loppuosaksi. Valiokunta toteaa lisäksi, että edellä mainittu asiakkaan etua koskeva säännös on toistettu alaikäistä koskevana ehdotetussa 10 §:n 2 momentissa.

Edellä olevan perusteella valiokunta esittää, että lakiehdotuksen 8 ja 9 § hyväksytään näin kuuluvina:

8 §

Itsemääräämisoikeus ja osallistuminen

(1 mom. kuten HE)

Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palveluidensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Sama koskee hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä muita toimenpiteitä. *Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu.*

Asiakkaan kuulemisesta ennen häntä koskevan päätöksen tekemistä säädetään hallintomenettelylaisa (598/1982). (Uusi 3 mom.)

(4 mom. kuten HE:n 3 mom.)

9 §

Itsemääräämisoikeus erityistilanteissa

Jos täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi pysty osallistumaan ja vaikuttamaan palvelujensa tai sosiaalihuoltoonsa liittyvien muiden toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen taikka ymmärtämään ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia, on *asiakkaan tahtoa selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa taikka omaisensa tai muun läheisen henkilön kanssa.*

(2 mom. *poist.*)

(2 mom. kuten HE:n 3 mom.)

10 §. *Alaikäisen asiakkaan asema.* Lakiehdotuksen 10 §:n 3 momentin tarkoituksena on rajoittaa lapsen huoltajan tiedonsaantioikeutta. Momentin mukaan alaikäisellä on oikeus perustellusta syystä kieltää antamasta itseään koskevia tietoja lailliselle edustajalleen, jollei se ole selvästi alaikäisen edun vastaista. Perustuslakivaliokunta on tehnyt 10 §:n 3 momentin osalta

säättämisyjärjestystä koskevan valtiosääntöoikeudellisen huomautuksen.

Hallintovaliokunta esittää, että lakiehdotuksen 10 §:n 3 momentti poistetaan ja että lakiehdotuksen 11 §:ään, jossa muutoinkin säädetään tietojensaantioikeudesta, otetaan 3 momenttiin säännökset alaikäisen oikeudesta kieltää antamasta itseään koskevia tietoja lailliselle edustajalleen.

Lakiehdotuksen 10 §:n 4 momentti koskee edellytyksiä, joilla huoltaja voidaan sivuuttaa lapsen laillisen edustajan tehtävästä ja määrätä lapselle muu edunvalvoja. Edellytykseksi on asetettu, että alaikäisen etu yksittäisessä sosiaalihuollon asiassa on tai saattaa olla ristiriidassa hänen huoltajansa edun kanssa. Hallintovaliokunta katsoo, ettei eturistiriita voi syntyä pelkäämällä sillä perusteella, että lapsi ja huoltaja ovat eri mieltä jostakin kysymyksestä. Eturistiriitaa ei myöskään osoita se, että huoltajalla ja sosiaaliviranomaisella on eriäviä käsityksiä lapsen edusta esimerkiksi huostaanottoa koskevassa asiassa. Huoltajan sivuuttamisen tulisi valiokunnan käsityksen mukaan olla mahdollista vain sellaisissa tapauksissa, joissa objektiivisesti arvioiden on aihetta olettaa, että huoltaja joutuu lojaliteettiristiriitaan eikä sen vuoksi voi puolueettomasti valvoa lapsen etua. Tällaisia ovat ainakin tilanteet, joissa alaikäisen vastapuolena sosiaalihuoltoa koskevassa asiassa on huoltaja itse, huoltajan aviopuoliso tai muu huoltajalle läheinen henkilö.

Hallintovaliokunta esittää lakiehdotuksen 10 §:n 4 momentin täsmentämistä siten, että toimenpiteisiin edunvalvojan määräämiseksi alaikäiselle voidaan ryhtyä vain, jos alaikäisen henkilöä koskevassa yksittäisessä sosiaalihuollon asiassa on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua.

Valiokunnan esittämässä muodossa lakiehdotuksen 10 § kuuluu seuraavasti:

10 §

Alaikäisen asiakkaan asema

(1 ja 2 mom. kuten HE)

(3 mom. *poist.*)

Jos alaikäisen henkilöä koskevassa yksittäisessä sosiaalihuollon asiassa *on perusteltu syy olettaa, että huoltaja ei voi puolueettomasti valvoa lapsen etua*, tulee sosiaalihuoltolain 6 §:ssä tarkoitetun toimielimen tehdä holhoustoimesta annetun lain 72 §:ssä tarkoitettu hakemus tai 91 §:ssä tarkoitettu ilmoitus edunvalvojan määräämiseksi alaikäiselle, jos se on tärkeää alaikäisen edun turvaamiseksi. Alaikäisen toivomukset ja mielipide asiassa on selvitettävä 1 momentissa tarkoitulla tavalla. (HE:n 4 mom.)

11 §. Tietojen antaminen asiakkaalle tai hänen edustajalleen. Pykälän 1 momentin mukaan asiakkaan laillisella edustajalla taikka omaisella tai muulla läheisellä olisi ehdotetun lain 9 ja 10 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa oikeus saada kuulemisen toteuttamiseksi tarpeelliset tiedot ja selvitys asiakkaan tilanteesta. Lakiehdotuksen 11 §:n 2 momentin nojalla asiakkaan ja hänen laillisen edustajansa oikeudesta saada tieto asiakasta itseään koskevasta asiakirjasta olisi voimassa, mitä siitä säädetään julkisuuslain 3 luvussa.

Hallintovaliokunta katsoo, ettei lakiehdotuksen 11 §:n 1 momentin osalta ole ilmennyt riittävä perustetta yleislainsäädännöstä poikkeavaan erityissääntelyyn. Tämän vuoksi ja viitaten yleisperusteluissa edellä lausuttuun hallintovaliokunta esittää hallituksen esitykseen sisältyvien 11 §:n 1 ja 2 momentin sijasta 11 §:n 1 momentin hyväksymistä muutettuna viittaamaan julkisuuslakiin kuitenkin siten, että julkisuuslain 11 ja 12 §:n säännöksiä voidaan soveltaa myös yksityisessä sosiaalihuollossa.

Lakiehdotuksen 11 §:n 3 momentti koskee asiakkaan oikeutta saada tarkastaa häntä koskevat tiedot sosiaalihuollon asiakirjoista ja vaatia tietojen korjaamista sekä sisältää viittauksen henkilötietolakiin. Henkilötietolain 26 §:ssä säädetään oikeudesta saada tieto henkilörekisteriin talletetuista tiedoista, ei asiakirjasta. Valiokunta esittää lakiehdotuksen 11 §:n 3 momentin muuttamista vastaamaan henkilötietolain käsitteistöä ja momentin sijoittamista 11 §:n 2 momentiksi.

Hallituksen esityksessä ehdotettu 10 §:n 3 momentti koskee alaikäisen oikeutta kieltää antamasta itseään koskevia salassapidettäviä tietoja lailliselle edustajalleen. Valiokunta ehdottaa säännöstä muutettavaksi ja sen sijoittamista 3 momentiksi 11 §:ään, jossa muutoinkin säädetään henkilön ja hänen laillisen edustajansa oikeudesta saada itseään tai päämiestään koskevia salassapidettäviä tietoja.

Valiokunnan käsityksen mukaan on asianmuikaista saattaa tässä asiassa sosiaalihuollon asiakkaat ja terveydenhuollon potilaat samaan asemaan riippumatta siitä, kumman toimintasektorin palveluiden piirissä hän kulloinkin on. Tämä tekee mahdolliseksi muun muassa saumattoman palveluketjun sosiaalihuollon ja terveydenhuollon välillä, mikä on tärkeää esimerkiksi huumeita käyttävien tai psykososiaalisesti oireilevien nuorten auttamiseksi. Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 7 §:ssä säädetään, että alaikäistä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen itsensä kanssa, jos hän ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan. Näillä edellytyksillä alaikäisellä on sanotun lain 9 §:n 2 momentin mukaan myös oikeus kieltää antamasta hoitoaan ja terveydentilaansa koskevia tietoja huoltajalleen ja muulle lailliselle edustajalleen. Valiokunnan esittämä säännös turvaisi samantyyppisen kieltäoikeuden sosiaalihuollon asiakkaana olevalle alaikäiselle, joskin rajoitetummin.

Lisäksi kieltäoikeutta koskeva säännös turvaa alaikäisen perusoikeuksia sekä lapsen oikeuksien yleisopimukseen ja lapsilainsäädäntöön sisältyviä keskeisiä periaatteita. Näitä ovat muun muassa yksityiselämän suoja (perustuslain 10 § ja lapsen oikeuksien yleissopimuksen 16 artikla), alaikäisen oikeus vaikuttaa ikänsä ja kehitystasonsa mukaan häntä koskeviin viranomaisten toimenpiteisiin ja oikeudellisiin päätöksiin (perustuslain 6 §:n 3 momentti ja lapsen oikeuksien yleissopimuksen 12 artikla) sekä yhdenvertaisuus (perustuslain 6 §:n 2 momentti).

Hallituksen esityksessä ehdotetun säännöksen sanamuotoa on valiokunnan käsityksen mukaan kuitenkin perusteltua muuttaa niin, että siinä säädetään erikseen asianosaisasemaan liitty-

vistä tilanteista. Niissä tulee noudattaa aina julkisuuslain 11 §:n säännöksiä. Laillisella edustajalla tulee olla oikeus saada alaikäisen kiellosta huolimatta salassapidettävät tiedot tilanteissa, joissa hän tarvitsee niitä oman asianosaisasemansa vuoksi taikka joissa laillinen edustaja käyttää alaikäisen puhevaltaa tämän ollessa asianosaisena sosiaalihuoltoa koskevassa asiassa. Säännöksellä ei ole tarkoitus heikentää asianosaisen tai hänen laillisen edustajansa mahdollisuutta saada sellaista tietoa, joka oikeusturvan vuoksi on välttämätön. Tämä tietojen saantia koskeva oikeus toteutuisi esimerkiksi huostaanottotilanteissa jo käsiteltävänä olevan lakiehdotuksen 8 §:n 3 momentin perusteella, koska säännöksen mukaan asiakkaan tahdosta riippumattomista toimenpiteistä olisi voimassa, mitä niistä erikseen säädetään. Kuulemista koskeva erityissäännös on lastensuojelulain 17 §:ssä, jonka mukaan laillista edustajaa tulee aina kuulla huostaanottotilanteessa hallintomenettelylain 15 §:n mukaisesti.

Valiokunnan esittämässä muodossa säännös turvaisi samanaikaisesti sekä alaikäisen yksityiselämän suojaa ja itsemääräämisoikeutta että antaisi perustuslain 21 §:ssä tarkoitettua oikeusturvaa. Tilanteissa, joissa laillinen edustaja saisi alaikäisen kieltäoikeudesta huolimatta tiedon julkisuuslain 11 §:n perusteella, hänellä olisi vaitiolovelvollisuus sivulliseen nähden saman lain 23 §:n 2 momentin mukaisesti.

Valiokunnan esittämässä muodossa lakiehdotuksen 11 § kuuluu seuraavasti:

11 §

Asiakkaan tiedonsaantioikeus ja sen toteuttaminen

Asiakkaan ja hänen laillisen edustajansa oikeus saada tieto asianosaisena ja oikeus saada tieto itseään koskevasta asiakirjasta määräytyy siten kuin viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 3 luvussa säädetään. Menettelystä, jota noudatetaan tiedon antamisessa, säädetään mainitun lain 4 luvussa ja muutoksenhausta 33 §:ssä.

Asiakkaan oikeudesta tarkastaa häntä itseään koskevat sosiaalihuollon henkilörekisteriin talletetut tiedot säädetään henkilötietolaissa (523/1999).

Jos alaikäinen on saavuttanut riittävän kypsyyden ottaen huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa sekä asian laatu, hän voi painavasta syystä kieltää antamasta itseään koskevia tietoja lailliselle edustajalleen, jollei se ole selvästi alaikäisen edun vastaista. Jos alaikäinen tai hänen laillinen edustajansa ovat asianosaisena sosiaalihuoltoa koskevassa asiassa, laillisella edustajalla on kuitenkin oikeus tiedonsaantiin siten kuin viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:ssä säädetään.

12 §. Asiakkaan ja hänen edustajansa tietojenantovelvollisuus. Ehdotetun lain 12 §:n 1 momentin mukaan asiakkaan olisi annettava sosiaalihuoltolain 6 §:ssä tarkoitetulle viranomaiselle ne tiedot, jotka ovat tarpeen sosiaalihuollon järjestämisessä ja toteuttamisessa. Pykälän 2 momentin nojalla asiakkaalle on annettava tieto siitä, mistä muualta häntä koskevia tietoja voidaan suostumuksesta riippumatta antaa.

Valiokunta esittää 12 §:n 2 momentin täydentämistä siten, että asiakkaalle on varattava tilaisuus tutustua muualta hankittuihin tietoihin samoin kuin tilaisuus antaa asiassa lisäselvitystä.

Valiokunta esittää 12 §:n hyväksymistä seuraavasti:

12 §

Asiakkaan ja hänen edustajansa tietojenantovelvollisuus

Asiakkaan ja hänen laillisen edustajansa on annettava sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:ssä tarkoitetulle toimielimelle ne tiedot, joita tämä tarvitsee sosiaalihuollon järjestämisessä ja toteuttamisessa.

Asiakkaalle on annettava tieto siitä, mistä muualta ja mitä häntä koskevia tietoja

voidaan suostumuksesta riippumatta hankkia. Asiakkaalle on varattava tilaisuus tutustua muualta hankittuihin tietoihin samoin kuin tilaisuus antaa asiassa tarpeellista selvitystä.

Salassapito, vaitiolovelvollisuus ja salassapidettävien tietojen luovuttaminen

Asiakirjasalaisuudesta ja vaitiolovelvollisuudesta sekä salassapidettävien tietojen hyväksikäyttökiellosta ovat säännökset julkisuuslain 6 luvussa. Hallituksen esityksessä ehdotetaan otettavaksi sosiaalihuollon asiakkaan asemaa koskevaan lakiin erillisiä samoja asioita koskevia säännöksiä. Perustelujen mukaan esillä olevaan ehdotukseen sisältyisivät julkisuuslakiin nähden ensisijaiset säännökset sosiaalihuollon järjestäjien ja toteuttajien vaitiolovelvoitteista, asiakirjojen salassapitovelvoitteista sekä oikeudesta saada ja luovuttaa salassapidettäviä tietoja. Perusteluissa katsotaan, että sosiaalihuollossa tarvitaan näiden kysymysten osalta erityissäännöksiä toiminnan edellyttämän luottamuksellisuuden vuoksi. Valiokunta huomauttaa, ettei sääntelytavan valinnalla ole toiminnan luottamuksellisuuden kannalta merkitystä.

Julkisuuslain säännöksiä sovellettaisiin esityksen mukaan siltä osin kuin esillä olevassa lakiehdotuksessa ei nimenomaisesti säädetäisi toisin. Esityksessä valittua sääntelytapaa perustellaan myös tarpeella kiinnittää erityistä huomiota siihen, että oikeusohjeista, joilla säädetään salassapidosta, tietojen saamisesta ja luovuttamisesta sekä viranomaisten keskinäisistä suhteista, muodostuu tarkoituksenmukainen kokonaisuus. Edelleen perustelujen mukaan säännösten tulee samanaikaisesti suojata riittävästi henkilön yksityisyyttä, ja toisaalta antaa viranomaisille mahdollisuus tarkoituksenmukaiseen tietojen vaihtoon asiakkaan hyväksi sekä ehkäistä väärinkäytöksiä ja etujen takaisinperintätilanteita. Valiokunta toteaa, ettei sääntelytapa ole näidenkään seikkojen osalta merkityksellinen.

Lisäksi perusteluissa todetaan, että sosiaalihuollon toimeenpanosta huolehtivat valtaosin työntekijät, jotka eivät koulutuksensa perusteella ole tottuneet soveltamaan rinnakkain useita

lakeja. Lakia soveltavat käytäntöön valtaosin muut kuin lakimieskoulutuksen saaneet. Tämän vuoksi asiakkaan asemaa ja oikeuksia koskevaan lakiin sisällytetään keskeisimmät salassapitoa, vaitiolovelvollisuutta sekä salassapidettävien tietojen luovuttamista koskevat säännökset. Asianmukaisten toimintakäytäntöjen muuttuminen edellyttää kuitenkin, että sosiaalihuollossa työskentelevät ja heidän yhteistyökumppaninsa ovat selvillä paitsi omaa myös toistensa toimintaa sääntelevistä yleis- ja erityislaeista.

Hallintovaliokunta toteaa, ettei hallituksen esityksen tai saadun selvityksen perusteella ole ilmennyt lainsäädännön sisältöön liittyviä seikkoja, joiden perusteella voidaan puolustaa hyväksyttävästi erillisääntelyä. Edellisessä kappaleessa lausutusta ilmenee sekin seikka, että myös hallituksen esityksen mukaan julkisuuslaki on tunnettava julkishallinnon sosiaalihuollossa kaikilta osin. Esityksestä voi saada toisaalta myös sen virheellisen käsityksen, että julkisuuslaki koskisi sosiaalihuoltoa vain joiltakin yksittäisiltä kohdilta ja että sosiaalihuollon työntekijät voisivat löytää toimintaansa ohjaavat säännökset sosiaalihuollon asiakaslaista. Esityksen perusteluissa onkin keskenään ristiriitaisia kannanottoja.

Ehdotettuun sosiaalihuollon asiakaslakiin on sisällytetty salassapitovelvollisuutta koskevia säännöksiä, jotka ovat osin sanatarkasti samansisältöisiä julkisuuslain säännösten kanssa ja säännöksiä, jotka osin poikkeavat sanotusta laista. Hallituksen esityksen sääntelytavasta johtuen sääntelykokonaisuudesta muodostuu vaikeaselkoinen ja tulkinnanvarainen.

14 §. Asiakirjajulkisuus. Lakiehdotuksen 14 §:n 1 momentissa on säännös sosiaalihuollon asiakirjojen salassapidosta. Momentin muotoilu poikkeaa julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 25 kohdan muotoilusta. Hallituksen esityksen perusteluissa selostetaan myös mainittu julkisuuslain kohta analysoimatta kuitenkaan ehdotuksen ja julkisuuslain välistä suhdetta. Kun otetaan julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 25 kohdan ohella huomioon saman momentin 32 kohta, ei valio-

kunnan käsityksen mukaan jää tarvetta sanamuodoltaan ongelmalliselle julkisuuslaista poikkeavalle sääntelylle sosiaalihuollon asiakaslain 14 §:n 1 momentissa. Julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 32 kohdassa säädetään muun muassa perhe-elämää tai muita niihin verrattavia oloja koskevien asiakirjojen salassapidosta. Näin ollen muun muassa asiakkaan perheen oloja koskevat asiakirjat ovat salassapidettäviä.

Lakiehdotuksen 14 §:n 2 momentti vastaa julkisuuslain 22 §:n 2 momenttia.

Hallintovaliokunta esittää, että lakiehdotuksen 14 §:ää muutetaan siten, että pykälään otetaan viittaus julkisuuslakiin ja että samalla julkisuuslain säännökset ulotetaan koskemaan myös yksityistä palveluntuottajaa. Valiokunnan esittämässä muodossa 14 § kuuluu seuraavasti:

14 §

Asiakirjasalaisuus

Sosiaalihuollon asiakirjojen salassapitovelvollisuuteen sovelletaan, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetään.

(2 mom. poist.)

15 §. Vaitiolovelvollisuus ja hyväksikäyttökielto. Ehdotetun sosiaalihuollon asiakaslain 15 §:ssä toistetaan julkisuuslain 23 §:n säännökset. Julkisuuslain systematiikan osalta on syytä kuitenkin huomata, että salassapitovelvoitteet ja oikeus poiketa niistä säännellään lähtökohtaisesti koskien asiakirjajulkisuutta. Lain 23 ja 32 §:n avulla se, mitä säädetään asiakirjasalaisuudesta, ulotetaan koskemaan myös vaitiolovelvollisuutta. Vaitiolovelvollisuus on kuitenkin julkisuuslaissa siinä mielessä laajempi kuin asiakirjasalaisuus, että se koskee myös tietoja, joita ei ole tallennettu, mutta jotka voidaan ilmaista suullisesti tai muulla tavoin. Erikseen säädetään julkisuuslaissa lisäksi siitä, missä tilanteissa salassapidettäviä tietoja saaneen on kiellettyä käyttää niitä hyväkseen, niin sanotusta hyväksikäyttökiellosta, sekä poikkeuksista siihen. Julkisuuslaissa valittu säätämistapa on looginen, selkeä ja

informatiivinen. Sitä on perusteltua noudattaa myös sosiaalihuollon asiakaslaissa.

Valiokunta esittää 15 §:n hyväksymistä seuraavan sisältöisenä:

15 §

Vaitiolovelvollisuus ja hyväksikäyttökielto

Sosiaalihuollossa toimivien vaitiolovelvollisuuteen ja salassapidettävien tietojen hyväksikäyttökieltoon sovelletaan, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:ssä säädetään.

(2 mom. poist.)

16 §. Suostumus tietojen antamiseen. Pykälässä viitataan lakiehdotuksen 10 §:n 3 ja 4 momenttiin. Edellä 10 ja 11 §:n kohdalla esitetyn vuoksi on 16 §:ssä mainitut viittaukset muutettava viittaukseksi 11 §:n 3 momenttiin.

Valiokunta huomauttaa lisäksi, että salassapidettävien tietojen luovuttaminen voi perustua suostumukseen vain tilanteissa, joissa se, jolta suostumusta pyydetään, voi saada tiedon luovutettavista tiedoista. Tämä lähtökohta ilmenee julkisuuslainkin valmisteluaineistosta (HE 30/1998 vp).

16 §

Suostumus tietojen antamiseen

Salassa pidettävästä asiakirjasta saa antaa tietoja asiakkaan suostumuksella tai jos oikeudesta tietojen antamiseen tai velvollisuudesta tietojen luovuttamiseen on erikseen nimenomaisesti säädetty. Milloin asiakkaalla ei ole edellytyksiä arvioida annettavan suostumuksen merkitystä, tietoja saa antaa hänen laillisen edustajansa suostumuksella. Tietoja ei kuitenkaan saa antaa alaikäisen asiakkaan laillisen edustajan suostumuksella, jos edustajalla itsellään ei ole oikeutta tiedon saantiin *11 §:n 3 momentissa tarkoitettusta* syystä.

17 §. Salassa pidettävien tietojen antaminen asiakkaan hoidon ja huollon turvaamiseksi. Vaikka viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 26 §:n 3 momentissa säädetään, että viranomaisen saa antaa salassapidettäviä tietoja toimeksiannostaan tehtäviä hoitavalle, ei säännös oikeuta antamaan niitä toisen viranomaisen toimeksiannosta tehtäviä hoitavalle. Tästä syystä 17 §:n 2 momentissa on tarkoitus säätää erikseen oikeudesta luovuttaa salassapidettäviä tietoja säännöksen 1 momentissa edellytetyissä tapauksissa ja siinä mainituin ehdoin myös toisen sosiaalihuollon viranomaisen toimeksiannosta tehtävää suorittaville. Tämän tarkoituksen selventämiseksi on säännökseen perusteltua lisätä asiaa selventävä sana "toiselle".

Säätelyn selkeyttämiseksi ja 11 §:ään esitetyn uuden muotoilun vuoksi valiokunta esittää 17 §:n 4 momenttiin otettavaksi maininnan asiakkaan tahdosta, joka mahdollistaisi salassapidettävien tietojen antamisen omaisille selvitetäessä asiakkaan tahtoa 9 §:ssä tarkoitettulla tavalla.

17 §

Salassa pidettävien tietojen antaminen asiakkaan hoidon ja huollon turvaamiseksi

(1 mom. kuten HE)

Edellä 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa tietoja saa antaa *toiselle* sosiaalihuollon viranomaiselle, sen toimeksiannosta sosiaalihuollon tehtäviä suorittavalle henkilölle tai yhteisölle tai muulle viranomaiselle.

(3 mom. kuten HE)

Lisäksi sosiaalihuollon viranomaisen saa antaa tietoja asiakkaan lailliselle edustajalle taikka muulle henkilölle tai muulle yhteisölle siinä määrin kuin se on välttämätöntä *asiakkaan tahdon sekä sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi tai sosiaalihuollon toimenpiteen toteuttamiseksi*.

18 §. *Salassa pidettävien tietojen antaminen asiakkaan suostumuksesta riippumatta eräissä muissa tilanteissa.* Lakiehdotuksen 18 §:n 1 momentista ei ilmene, ovatko laissa ehdotetut säännökset tarkoitettut täydentämään julkisuuslain salassapidettävien tietojen luovuttamista koskevia säännöksiä, vaikka näin lienee tarkoitettukin. Valiokunta esittää selvyuden vuoksi pykälän alkuun otettavaksi asiasta nimenomaisen maininnan.

Vastaavasti momenttiin on syytä ottaa viittaus henkilötietolakiin, koska oikeudesta luovuttaa toimeksiantotilanteessa salassapidettäviä tietoja henkilörekistereistä säädetään henkilötietolaissa.

18 §

Salassa pidettävien tietojen antaminen asiakkaan suostumuksesta riippumatta eräissä muissa tilanteissa

Sen lisäksi, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa tai henkilötietolaissa säädetään, sosiaalihuollon järjestäjä tai toteuttaja saa, jos se on välttämätöntä lapsen edun taikka erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi, antaa tiedon salassapidettävästä asiakirjasta asiakkaan suostumuksesta riippumatta tuomioistuimelle tai muulle viranomaiselle asiassa, jossa sosiaalihuollon viranomaiselle on laissa säädetty oikeus tai velvollisuus panna asia vireille taikka osallistua vireillä olevan asian käsittelyyn tai toimeenpanoon antamalla lausunto tai selvitys taikka muulla vastaavalla tavalla. Lisäksi tiedon salassapidettävästä asiakirjasta saa antaa sosiaali-etuuksia käsittelevälle toiselle viranomaiselle tai laitokselle etuutta koskevan väärinkäytöksen selvittämiseksi, jos väärinkäytöstä on perusteltua syytä epäillä.

(2—4 mom. kuten HE)

19 §. *Salassapidon lakkaaminen.* Salassapidon lakkaamista koskeva lakiehdotuksen 19 § sisältää viittauksen julkisuuslain 31 §:ään. Ottaen

huomioon valiokunnan esittämä muutos 14 §:ään kyseinen viittaus on tarpeeton. Sen sijaan julkisuuslain 32 §:ssä säädetään vaitiolovelvollisuudesta poikkeamisesta ja sen lakkaamisesta tavalla, joka ei kata tässä lakiehdotuksessa säädettyjä asiakirjasalaisuutta koskevia poikkeuksia. Tämän vuoksi on sosiaalihuollon asiakaslaikiin otettava erityissäännös. Hallituksen esityksessä asiasta on ehdotettu säädettäväksi 27 §:n 3 momentissa. Asiayhteytensä vuoksi säännös on kuitenkin perusteltua sijoittaa lakiehdotuksen 4 lukuun. Valiokunta esittää 19 §:n hyväksymistä seuraavasti:

19 §

Vaitiolovelvollisuudesta poikkeaminen ja sen lakkaaminen

Mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa tai tässä laissa säädetään asiakirjasalaisuuden lakkaamisesta tai siitä poikkeamisesta, koskee soveltuvin osin myös vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvaa tietoa.

Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus saada salassapidettäviä tietoja, muistutus ja sosiaaliamies

20 §. *Sosiaalihuollon viranomaisen oikeus saada salassapidettäviä tietoja.* Lakiehdotuksen 20 §:n 1 momentin mukaan valtion ja kunnan viranomaisen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö, Kansaneläkelaitos, Eläketurvakeskus, eläkesäätiö ja muu eläkelaitos, vakuutuslaitos, koulutuksen järjestäjä, sosiaalipalvelun tuottaja, terveyden- ja sairaanhoitotoimintaa harjoittava yhteisö tai toimintayksikkö sekä terveydenhuollon ammattihenkilö ovat velvollisia antamaan sosiaalihuollon viranomaiselle sen pyynnöstä maksutta ja salassapitosäännösten estämättä hallussaan olevat tiedot ja selvitykset, joita viranomaisen tarvitsee sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseksi sekä viranomaisille annettujen tietojen tarkistamista varten.

Ehdotetun sosiaalihuollon asiakaslain 20 §:n 2 momentin mukaan 1 momentissa tarkoitettu velvollisuus koskee myös rahalaitosta, jos sosiaalihuollon viranomaisen ei saa riittäviä tietoja ja selvityksiä edellä mainituilta tahoilta ja jos on perusteltua syytä epäillä asiakkaan tai hänen laillisen edustajansa antamien tietojen riittävyttä tai luotettavuutta. Pyyntö tulee esittää kirjallisena rahalaitokselle ja sen on oikeutettu tekemään sosiaalihuollon viranhaltija, jonka sosiaalihuoltolain 6 §:ssä tarkoitettu toimielin on tehtävään määrännyt taikka hänen valtuuttamansa. Ennen kuin pyyntö tehdään rahalaitokselle, on asiakkaalle annettava siitä tieto.

Perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan hallituksen esitykseen sisältyvä laaja tietojensaantioikeus on ongelmallinen yksityiselämän suojan kannalta. Sääntelyn ongelmallisuus johtuu merkittävimmin siitä, että sosiaaliviranomaisen tiedonsaanti-intressi syrjäyttää automaattisesti pelkästään viranomaisen omasta toiminnasta johtuvalla tarpeellisuusperusteella muut, mahdollisesti hyvin painavat salassapito-intressit. Perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan lakiehdotuksen 20 § on tällaisessa summaarisessa väljyydessään vastoin perustuslakia. Edellytyksenä lakiehdotuksen käsittelemiselle tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä on, että 1 momentissa eritellään tarkemmin, mitä ja ketä koskevia tietoja tietojensaantioikeus koskee, ja että tiedonsaannin kynnyksestä korotetaan 1 momentissa sitomalla tietojen saaminen välttämättömyysvaatimukseen tarpeellisuusvaatimuksen asemasta ja että 1 momenttia täydennetään vielä säännöksiin tietojen luovuttajan oikeudesta kieltäytyä tietojen antamisesta erityisistä syistä.

Lakiehdotuksen 20 §:n 1 momentin täsmentäminen tarkoitettu tavoin vaikuttaa perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan rahalaitosten tietojenantovelvollisuutta koskevan 20 §:n 2 momentinkin sisältöä tarkentavasti. Ehdotuksen mukainen tiedonantovelvollisuus merkitsee mahdollisuutta murtaa sosiaalihuollon asiakkaiden pankkisalaisuus. Yleiset säännökset pankkisalaisuudesta ovat luottolaitostoiminnasta annetun lain (1607/1993) 94 §:ssä. Sen 2 momentin mukaan salassapidettäviä tietoja voidaan antaa

syyttäjä- ja esitutkintaviranomaiselle rikoksen selvittämiseksi sekä muulle viranomaiselle, jolla lain mukaan on oikeus saada kyseisiä tietoja. Tällaisia oikeuksia on lailla säädetty ennen kaikkea rahoitustarkastus- ja veroviranomaisille.

Pankkisalaisuuden piiriin kuuluvat tiedot eivät perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan kosketa yksityiselämän ydinaluetta. Rahalaitosten tietojenantovelvollisuus on, kun otetaan huomioon 1 momentin täsmentämisen välttämättömyydestä edellä esitetty, sidottu täsmällisesti varsin tiukkoihin edellytyksiin. Sääntelyllä on sinänsä hyväksyttävä tarkoitus, koska edellytyksenä on perusteltu syy epäillä asiakkaan antamien tietojen riittävyttä tai luotettavuutta. Tältä osin ehdotusta on perustuslakivaliokunnan mielestä kuitenkin syytä täydentää siten, että kysymys on kyseisen asian kannalta jollakin tavoin merkittävistä tai oleellisista tiedoista. Perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan 20 §:n 2 momentin mukainen rahalaitosten tietojenantovelvollisuus voidaan säätää tavallisessa laissa.

Kuten edellä lausutusta ilmenee, pankkien ja muiden rahalaitosten lakisääteinen velvollisuus antaa tietoja ei ole uusi asia. Asiaa koskevaa sääntelyä sisältyy muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain (976/1998) 14 a §:ään. Lisäksi vastaava velvollisuus on jo pitkään sisältynyt eräisiin kansaneläkelaitoksen toimeenpanemiin etuuslakeihin: vuodesta 1969 perhe-eläkelain (39/1969) 38 §:ään, vuodesta 1977 rintamasotilaseläkelain (119/1977) 17 §:n 3 momenttiin sekä vuodesta 1978 eläkkeensaajien asumistukilain (591/1978) 14 §:n 2 momenttiin. Mainittakoon vielä, että uuden holhustoimilain (442/1999) 90 §:n nojalla muun muassa rahalaitoksen on pyynnöstä annettava holhousviranomaiselle ja tuomioistuimelle ne tiedot ja selvitykset, jotka ovat tarpeen vireillä olevan asian ratkaisemiseksi.

Hallintovalioikunta katsoo, että hyvään hallintoon kuuluu sosiaalihuollon asiakkaiden oikeudenmukainen ja tasapuolinen kohtelu, mikä edellyttää, että sosiaalihuollon viranomaisella ovat oikeat ja riittävät tiedot sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteutta-

miseksi sekä viranomaiselle annettujen tietojen tarkistamiseksi.

23 §. *Muistutus.* Valiokunta katsoo, että ehdotetun lain 23 §:n 3 momentissa on asianmukaista selvyyden vuoksi säännellä muistutusmenettelyn suhteesta normaaliin lakisääteiseen muutoksenhaakuun. Tätä tarkoittava lisäys esitetään otettavaksi 3 momentin alkuun seuraavasti:

23 §

Muistutus

(1 ja 2 mom. kuten HE)

Muistutuksen tekeminen ei rajoita asiakkaan oikeutta hakea muutosta siten kuin siitä erikseen säädetään. Muistutuksen tekeminen ei myöskään vaikuta asiakkaan oikeuteen kannella asiasta sosiaalihuoltoa valvoville viranomaisille.

24 §. *Sosiaaliasiamies.* Sosiaaliasiamiesjärjestelmän tavoitteena on, että sosiaalihuollon asiakkaalla olisi mahdollisuus tarvittaessa kääntyä häntä neuvovan henkilön puoleen. Sosiaaliasiamiehen tehtävänä olisi neuvoa asiakkaita sosiaalihuollon asiakaslain soveltamiseen liittyvissä asioissa, avustaa asiakkaita muistutuksen tekemisessä, tiedottaa asiakkaan oikeuksista, toimia muutenkin asiakkaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi sekä seurata asiakkaiden oikeuksien aseman kehitystä kunnassa ja antaa siitä selvitys vuosittain kunnanhallitukselle. Epäkohtia ja puutteita havaitessaan sosiaaliasiamies voisi saattaa asian myös lääninhallituksen tai perusturvalautakunnan tietoisuuteen mahdollisia toimenpiteitä varten.

Sosiaaliasiamiehenä voisi esityksen mukaan toimia kunnan palveluksessa jo oleva henkilö. Kunnassa voisi olla useita sosiaaliasiamiehiä ja toisaalta pienillä kunnilla voisi olla yhteinen asiamies. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että sosiaaliasiamiehellä on oltava riittävä oikeudellinen ja sosiaalihuollon tehtäviä koskeva asiantuntemus.

Hallintovaliokunta pitää muun muassa hyvän hallinnon näkökulmasta sosiaaliasiamiesjärjes-

telmää tarpeellisenä. Valiokunta korostaa sosiaaliasiamiehen puolueettomuuden ja riippumattomuuden turvaamista, jotta hän voisi asianmukaisesti toimia sosiaalihuollon asiakkaiden oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi. Koska sosiaaliasiamies on kunnan palveluksessa, tilanne ei tässä suhteessa ole välttämättä ongelmaton.

Julkisuus tuomioistuimissa

27 §. *Tietosuoja ja virka-apua koskevien säännösten soveltamisala.* Edellä 19 §:n kohdalla lausuttuun viitaten valiokunta esittää hallituksen esityksen 27 §:n 3 momentin poistamista.

Ehdotetun sosiaalihuollon asiakaslain 27 §:n 4 momentin tarkoituksena on suojata asiakkaan yksityisyyttä. Valiokunta katsoo, että hallituksen esitykseen sisältyvän 27 §:n 4 momenttia on kuitenkin tarpeen muuttaa. Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain (945/1984) muutetun 9 §:n 2 momentin perusteella salassapidettävät sosiaalihuoltoa koskevat asiakirjat, jotka tuomioistuin on saanut asiaa käsitellessään, on pidettävä salassa ilman eri päätöstä, ellei tuomioistuin asiaan liittyvän painavan yleisen edun vuoksi toisin päätä. Sen sijaan saman lain uusi, suullista oikeudenkäyntiä koskeva 5 b §, joka koskee myös sosiaalihuollon salassapidettäviä tietoja, antaa huomattavasti laajemman mahdollisuuden esittää tuomarin harkinnan mukaan julkisessa käsittelyssä salassapidettäviä tietoja. Tämän seikan merkitystä on syytä arvioida sekä suhteessa hallituksen esityksen 18 §:ssä ehdotettuihin tietojen luovutukseen oikeuttaviin säännöksiin että suhteessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen antamiin päätöksiin, jotka koskevat asiaa.

Asiakaslain 18 § selventää vallitsevaa epätie-toisuutta siitä, millä edellytyksillä sosiaalihuollon viranomaisella on oikeus ilmaista salassapidettäviä tietoja poliisille, syyttäjälle ja tuomioistuimelle rikosasiassa. Asiaa koskevia, toisiinsa sidottuja säännöksiä sisältyy esimerkiksi poliisilain (493/1995) 35 §:ään ja oikeudenkäymiskaa-ren todistamiskieltoa koskeviin säännöksiin sekä sosiaalihuollon salassapitovelvoitteita koskeviin säännöksiin.

Samalla ehdotettu 18 § kuitenkin olennaisesti laajentaa niiden tietojen määrää, joita sosiaalihuollosta annetaan poliisille, syyttäjälle ja tuomioistuimelle. Siten se heikentää sosiaalihuollon asiakkaiden yksityisyyden suojaa ja sosiaalihuollon luottamuksellisuutta, ellei huolehdita siitä, etteivät salassapidettävät asiakastiedot oikeudenkäyntien yhteydessä päädy tarpeettomasti sivullisten tietoon. Tämän vuoksi asiasta on tarpeen säätää erikseen. Hallinto-oikeuksissa myös suulliset käsittelyt järjestetään yksityisiä henkilöitä koskevia sosiaalihuollon asioita käsiteltäessä lain nojalla aina suljetuin ovin.

Vaikka esitutkintaan, syyteharkintaan ja oikeudenkäyntiin liittyvät asiakirjat ovat jo oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 9 §:n nojalla salassapidettäviä, on viittaus kyseiseen säännökseen tärkeä tässä yhteydessä. Sosiaalihuollossa toimivien tietoisuus siitä, että salassapidettävä tieto on julkisuudelta suojassa oikeudenkäynnin suullisessa käsittelyssä, vaikuttaa olennaisesti 18 §:n 1 ja 3 momentissa edellytetyyn arviointiin siitä, tulisiko lapsen edun taikka erittäin tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi asia ilmaista poliisille, syyttäjälle tai tuomioistuimelle. Jos esimerkiksi seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat tiedot voivat oikeuskäsittelyn yhteydessä päätyä sivullisten tietoon, saattaa kynnys antaa harkinnanvaraisia tietoja väistämättä nousta niin korkeaksi, että asioiden käsittely luotettavien tosiasiatietojen perusteella vaarantuu.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut ratkaisuisaan kantaa kysymykseen, millä perusteella sosiaali- ja terveydenhuollon salassapidettäviä tietoja voidaan luovuttaa viranomaisten kesken tai käyttää oikeudenkäynneissä niin, ettei loukata ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvattua oikeutta yksityiselämän suojaa sosiaali- ja tai terveydenhuollossa. Keskeiseksi arviointiperusteeksi on muodostunut se seikka, onko oikeudenkäynnin asianosaisten lisäksi ulkopuolisella ollut mahdollisuus saada salassapidettävät tiedot vai ei.

Edellä olevan perusteella valiokunta esittää, että hallituksen esityksen 27 §:n 4 momentin ensimmäinen virke, joka sisältää valiokunnan esit-

tämässä muodossa säännöksen tarkoitusta ja ulottuvuutta koskevia tarkennuksia, sijoitetaan poistettavan 27 §:n 3 momentin tilalle uudeksi 3 momentiksi. Hallituksen esityksen 27 §:n 4 momenttiin lisätään tämän jälkeen edellä todetut suulliseen käsittelyyn liittyvät seikat.

27 §

Salassapidettävien tietojen luovuttaminen ja virka-apu eräissä tapauksissa

(1 ja 2 mom. kuten HE)

Mitä edellä tässä laissa säädetään salassapitovelvoitteista ja niistä poikkeamisesta sosiaalihuollossa koskee myös sitä, joka on saanut salassapidettävän tiedon edellä 3 ja 4 luvussa ja tässä pykälässä tarkoitetuissa tapauksissa.

(Poist.) Milloin poliisi, syyttäväviranomainen tai tuomioistuin saa 18 §:n nojalla tiedon tämän lain mukaan salassapidettävästä asiasta, tulee esitutkinta- ja oikeudenkäyntiaineisto pitää tältä osin salassa ja suullinen käsittely toimittaa yleisön läsnäolematta. Menettelyssä noudatetaan soveltuvin osin oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain (945/1984) säännöksiä. Kun tuomioistuimessa ilmaistaan tämän lain mukaan salassapidettävä tieto, suullinen käsittely on tarpeellisin osin toimitettava yleisön läsnäolematta sekä oikeudenkäyntiaineisto pidettävä salassa siten kuin oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain (945/1984) 9 §:n 2 momentissa säädetään. Menettelyssä noudatetaan soveltuvin osin, mitä mainitussa laissa säädetään.

2. Päihdehuoltolaki

Valiokunta toteaa lakiehdotuksen 12 §:n 2 momenttiin viitaten, että lääninoikeudet ovat 1.11.1999 voimaantulleella hallinto-oikeuslaila (430/1999) muuttuneet hallinto-oikeuksiksi.

HaVL 7/2000 vp — HE 137/1999 vp

Lausunto

Lausuntonaan hallintovaliokunta kunnioittavasti esittää,

että sosiaali- ja terveysvaliokunta ottaa huomioon, mitä edellä on esitetty.

Helsingissä 9 päivänä toukokuuta 2000

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Matti Väistö /kesk	Kirsi Ojansuu /vihr
vpj.	Pertti Turtiainen /vas	Heli Paasio /sd
jäs.	Nils-Anders Granvik /r	Aulis Ranta-Muotio /kesk
	Rakel Hiltunen /sd	Pekka Ravi /kok
	Esko Kurvinen /kok	Petri Salo /kok
	Lauri Kähkönen /sd	Arto Seppälä /sd
	Kari Kärkkäinen /skl	Jari Vilén /kok
	Paula Lehtomäki /kesk	vjäs. Pertti Hemmilä /kok.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Ossi Lantto.

ERIÄVÄ MIELIPIDE

Perustelut

Hallituksen esityksessä laiksi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä valiokunnan tästä antamassa lausunnossa ehdotetaan lain 20 §:n 2 momentiksi säännöstä, jonka mukaan rahalaitoksilla olisi velvollisuus antaa asiakkaastaan hallussaan olevia tietoja sosiaalihuollon viranomaiselle, jos tämä katsoo muilta viranomaisilta saamansa tiedot ja selvitykset riittämättömiksi ja jos on perusteltua syytä epäillä asiakkaan tai hänen laillisen edustajansa antamien tietojen riittävyyttä tai luotettavuutta.

Hallituksen esityksen 20 §:n 1 momentiksi tietojen luovutusvelvollisuudesta — johon 2 momentissa viitataan — pankkisalaisuuden murtamisen edellytykseksi on lisäksi asetettu, että tietojen luovutusvelvollisuus koskee tietoja ja selvityksiä, joita viranomaisen tarvitsee sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseksi sekä viranomaisille annettujen tietojen tarkistamista varten.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on esityksestä antamassaan lausunnossa todennut, että ehdotuksen mukainen sosiaaliviranomaisten tiedonsaantioikeus on hyvin laaja ja se ulottuu esimerkiksi kaikkiin valtion ja kunnan viranomaisiin, koulutuksen järjestäjiin ja terveyden- ja sairaanhoitoa harjoittaviin yhteisöihin ja toimintayksiköihin sekä terveydenhuollon ammattihenkilöihin (PeVL 7/2000 vp). Lausunnossaan valiokunta pitää hallituksen esityksen mukaista ehdotusta laajasta tiedonsaantioikeudesta yksityiselämän suojan kannalta ongelmallisena.

Perustuslakivaliokunta ehdottaa lausunnossaan — pankkisalaisuuden murtamisen rajoitteeksi

— että ehdotuksen 1 momentissa eritellään tarkemmin, mitä ja ketä koskevia tietoja tiedonsaantioikeus koskee,

— että tiedonsaannin kynnystä korotetaan 1 momentissa sitomalla tietojen saaminen välttä-

mättömyysvaatimukseen tarpeellisuusvaatimuksen asemesta ja

— että 1 momenttia täydennetään vielä säännöksiin tietojen luovuttajan oikeudesta kieltäytyä tietojen antamisesta erityisestä syystä.

Lisäksi perustuslakivaliokunta edellyttää pankkisalaisuuden murtamisen osalta, että kysymys on kyseisen asian kannalta jollakin tavoin merkittävistä tai oleellisista tiedoista.

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa esityksen 20 §:n 1 momenttiin tekemien valtiosääntöoikeudellisten huomautusten asianmukainen huomioon ottaminen on asetettu tavallisen lain säätämisyjärjestyksen käytön edellytykseksi. Hallintovaliokunnan lausunnossa tätä vaatimusta ei ole otettu huomioon. Hallintovaliokunnan lausunnossa ei ole tehty perustuslakivaliokunnan edellyttämiä muutoksia ehdotuksen 20 §:n 1 momenttiin (1. ketä ja mitä tiedonsaantioikeus koskee, 2. tarpeellisuusvaatimuksen sijaan tulee edellyttää välttämättömyysvaatimusta tietojen saannille sekä 3. tietojen luovuttajan oikeus kieltäytyä tietojen antamisesta). Näillä korjauksilla, kuten perustuslakivaliokunta toteaa, on 2 momentin antamaa viranomaistoimivaltaa rajoittava merkitys.

Käsitykseni mukaan perustuslakivaliokunnan huomautukset säännökseen sosiaalihuollon asiakkaan pankkisalaisuuden murtamisesta osoittavat, että hallituksen esitys 20 §:n 2 momentin osalta on siinä määrin keskeneräinen, että sitä ei tulisi hyväksyä tässä yhteydessä, vaan saattaa poikkeussäätely uuteen valmisteluun.

Esityksen valmistelussa ei ole riittävästi otettu huomioon sosiaalihuollon asiakkaan oikeutta pankkisalaisuuteen ja esitys tekee heistä toisen luokan kansalaisia muiden ihmisten ja yritysten nauttimaan pankkisalaisuuden suojaan nähden. Pankkisalaisuuden piiriin kuuluvat tiedot saattavat olla viranomaisille tarpeellisia silloin, kun se harkitsee taloudellisen tuen tai avustuksen myöntämistä yksityiselle tai yhteisölle taikka viranomaisen valvoessa myönnetyn tuen käyttöä-

mistä, mutta tällöin pankkisalaisuuden murtamisessa ja sen laajuudessa kaikkia kansalaisia ja yrityksiä tulee kohdella samalla tavoin.

Tieto asiakkaan asioinnista sosiaalihuollossa, mikä välittyy pankille sosiaaliviranomaisilta, on jo sinänsä arkaluonteinen tieto asiakkaan kannalta ja saattaa vaikuttaa asiakkaan ja pankin väliseen suhteeseen. Ehdotuksessa ei tarjota sosiaalihuollon asiakkaalle minkäänlaisia oikeussuojakeinoja, mikäli hän katsoo, että sosiaaliviranomainen ylittää toimivaltansa tiedonsaantioikeuttaan käyttäessään.

Säännöksen siirtämistä uuteen valmisteluun tukee myöskin se, että valiokunnan käsittelyssä ei ole otettu huomioon valtiovarainministeriön rahoitusmarkkinaosaston selvitystä "Viranomaisten tietojensaantioikeus, pankkisalaisuus ja perusoikeudet" (2/2000). Selvitys laadittiin valtioneuvoston pyynnöstä, mitä tarkoittavan lausuman hallitus hyväksyi antaessaan käsittelyssä olevan ehdotuksen eduskunnalle.

Selvityksessä muun muassa (s. 11) todetaan, että "Pankkivalvonta-, vero- ja poliisiviran-

omaisten tiedonsaantioikeutta voidaan perustella näiden viranomaisten lainmukaisten tehtävien tehokkaalla hoitamisella. Sen sijaan tilanteessa, jossa viranomainen tarvitsee pankkisalaisuuden alaisia tietoja, vaikkapa jonkin etuuden myöntämistä harkitessaan, ei ole tarkoituksenmukaista murtaa pankkisalaisuutta erityislakien poikkeussäännöksin nykyistä laajemmin. Näin vältytään siltä, että jokin kansalaisryhmä saattaisi perustuslain vastaisesti joutua eriarvoiseen asemaan muiden kansalaisten kanssa. Poikkeussäännöksinä tällaisten lainkohtien tulkinnan on oltava suppeaa. Tulkintavaikeuksia voisi aiheutua muun muassa pohdittaessa sitä, mitä tietoja erityissäännösten nojalla kulloinkin voidaan antaa."

Mielipide

Edellä olevan perusteella esitän,

että lakiehdotuksen 20 §:n 2 momentti poistetaan.

Helsingissä 9 päivänä toukokuuta 2000

Pertti Turtiainen /vas